

Nr 50

Jordbruksutskottets betänkande i anledning av motioner om vattenvården i Östersjön, m. m.**Motionerna**

Till jordbruksutskottet har hänvisats följande av utskottet till behandling i ett sammanhang upptagna motioner

dels motionen 1972:538 av herr Ahlmark m. fl. (fp) vari hemställdes 1. att riksdagen anhåller hos regeringen om en utredning med syfte att upprätta en svensk kommission för Östersjön, 2. att riksdagen anhåller hos regeringen att Sverige tar initiativ till en utredning mellan Östersjöländerna om inrättandet av en permanent Östersjökonferens,

dels motionen 1972:728 av herrar Börjesson i Glömminge (c) och Gustafsson i Stenkyrka (c) vari hemställdes att riksdagen hos Kungl. Maj:t anhåller om att riktlinjer utarbetas för samhällets åtgärder med syfte att kartlägga och förebygga föroreningen av Östersjön,

dels motionen 1972:731 av herr Gustafsson i Stenkyrka (c) vari hemställdes att riksdagen till Kungl. Maj:t uttalar att åtgärder vidtages för inrättande av en marinbiologisk fältstation på Gotland,

dels motionen 1972:736 av herr Hörberg (fp) vari hemställdes att riksdagen begär att Kungl. Maj:t tar initiativ till erforderliga undersökningar av möjligheterna till färskvattenexport från Kvarken till den europeiska kontinenten.

Remissyttrandena

Utskottet har inhämtat yttranden över motionen 1972: 731 från fiskeristyrelsen, statens naturvårdsverk och zoologiska institutionen vid Stockholms universitet. Se bilaga till detta betänkande.

Utskottet

I samtliga här föreliggande fyra motioner upptas frågor som rör eller anknyter till föroreningssituationen för vattnet i Östersjön. Sålunda föreslås utredningar om upprättande av en svensk kommission för Östersjön och om inrättande av en permanent Östersjökonferens (motionen 1972:538), utarbetande av riktlinjer för samhällets åtgärder i syfte att kartlägga och förebygga föroreningen av Östersjön (motionen 1972:728), inrättande av en marinbiologisk fältstation på Gotland (motionen 1972:731) samt undersökning av möjligheterna till färskvattenexport från Kvarken till den europeiska kontinenten (motionen 1972:736).

Utskottet vill erinra om att frågor rörande föroreningen av Östersjön vid tidigare tillfällen behandlats av riksdagen, bl. a. år 1971 och

innevarande år. I betänkande till 1971 års riksdag (JoU 1971:20) över motioner i hithörande frågor erinrade jordbruksutskottet bl. a. om att forsknings- och undersökningsverksamheten beträffande föroreningen av Östersjön sedan en tid ägnades stor uppmärksamhet. Enligt beslut av Kungl. Maj:t den 18 december 1968 hade åt naturvårdsverket uppdragits att vad gäller Östersjön inventera och samordna den pågående forsknings- och undersökningsverksamheten och att i samråd med berörda myndigheter och institutioner initiera den ytterligare verksamhet som kunde behövas. Naturvårdsverket hade uppgivit bl. a. att ett undersökningsprogram utarbetats, vari klart framträdde behovet av en integrerad verksamhet med långsiktiga övervakningsundersökningar. Medel hade satsats på fullföljande av undersökningar rörande vattenutbytesförhållandena i Östersjön, förekomsten av tritium och fiskproduktionen. Uppföljning avsågs även ske av undersökningar angående sådana frågor som transport till Östersjön av organisk substans och närsalter, experimentalekologiska modellstudier i en typisk Östersjörecipient samt botten sedimentens kemi och mikrobiologi. Det var vidare angeläget att sätta i gång vissa undersökningar i Hanöbukten med hänsyn till utsläppen från industrierna och att undersöka förändringar i bottenfaunan i Stockholmsstrakten i samband med den pågående moderniseringen av reningsverken. Härigenom väntades underlag kunna erhållas för framtida jämförelser. Inom naturvårdsverket hade vidare en arbetsgrupp nyligen påbörjat forskning om oljebekämpning. Gruppen skulle beakta de internationella forskningsinsatserna och särskilt ägna sig åt de speciella förhållandena i Östersjön.

Utskottet fann angivna exempel ge vid handen att forskningsverksamheten inom landet var av en inte obetydlig omfattning. Utskottet fann angeläget att de undersökningar som pågick målmedvetet fullföljdes och att planerade projekt sattes i gång så snart tillgängliga medel gjorde det möjligt, och utskottet förutsatte att så skulle komma att ske. Utskottet fann det vara av väsentlig betydelse att detta behov blev tillgodosett och hälsade därför med tillfredsställelse att utvecklingen på området syntes gå i denna riktning. Sålunda hade tidigare föreliggande planer på bildande av ett nordiskt kontaktorgan med uppgift att följa planeringen och verksamheten på miljövårdsområdet förverkligats. Det samarbete som inletts ansåg utskottet böra ses som tecken på att insikten vuxit sig allt starkare om att problemen rörande skyddet av Östersjön endast kunde effektivt lösas i samverkan mellan samtliga berörda stater.

Utskottet hänvisade också bl. a. till de inom den internationella sjöfartsorganisationen (IMCO) pågående strävandena att åstadkomma ett tillfredsställande säkerhetssystem för oljetransporterna och anförde avslutningsvis att de aktualiserade föroreningsproblemen för Östersjön förtjänade stor uppmärksamhet men att den aktivitet som utvecklades för lösning av problemen borde leda till att motionernas syften blev tillgodosedda utan någon riksdagens åtgärd. Vad utskottet anförde föranledde ingen erinran av riksdagen.

Spörsmål av viss betydelse även för vattenvården i Östersjön har i

ett par sammanhang berörts under vårsessionen av innevarande års riksdag. I sitt betänkande i anledning av dels i statsverkspropositionen upptaget anslag till Miljövårdsforskning, dels ett i en särskild proposition föreslaget stöd till kollektiv forskning inom miljövårdsområdet jämte motioner (JoU 1972:19) fann utskottet bl. a. anledning understryka vikten av att det internationella forskningssamarbete som inletts för att komma till rätta med föroreningen av Östersjön fullföljs och att planerade initiativ till ytterligare åtgärder i detta avseende förverkligas. I samma betänkande anförde utskottet synpunkter på den splittring på olika institutioner och organ som förekom inom miljövårdsforskningen. Naturvårdsverkets forskningsnämnd hade här vissa samordnande uppgifter, men utskottet ansåg motiverat med en samlad översyn av samordningsproblemen och föreslog riksdagen att hemställa om en förutsättningslös utredning i ämnet. Utskottets förslag godkändes av riksdagen. Utskottet hade vidare under våren att behandla en proposition om godkännande av ändringar i 1954 års internationella konvention till förhindrande av havsvattnets förorening genom olja, m. m. jämte motioner. Utskottet (JoU 1972:36) erinrade härvid om ett uttalande i propositionen av kommunikationsministern av innebörd att vid IMCO:s konferens år 1973 i första hand bör prövas möjligheten att införa totalförbud mot oljeutsläpp för alla vattenområden. Om detta inte är möjligt, anförde departementschefen, bör åtgärder vidtas för att ge särskilt känsliga vattenområden, bl. a. Östersjön, sådant skydd. Utskottet anförde för egen del att Östersjön och Nordsjön är speciellt känsliga områden som i förevarande sammanhang kräver stor uppmärksamhet och sade sig förutsätta att från svensk sida stora ansträngningar görs för att på det internationella planet lösa frågan om totalförbud mot utsläpp och att därvid bl. a. de speciella förhållandena i fråga om Östersjön och Nordsjön beaktas. Riksdagen gav i enlighet med utskottets förslag som sin mening Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anfört i denna fråga.

Utskottet vill beträffande utvecklingen på förevarande område vidare anföra följande.

Under hösten 1971 anordnades ett sovjetiskt-svenskt symposium beträffande Östersjöns föroreningsproblem. Överenskommelse träffades härvid bl. a. om vidgat forskningssamarbete. Enligt vad utskottet erfarit deltog Finland i symposiet som observatör. En trilateral arbetsgrupp har bildats, och det har uttalats att gruppen bör stå öppen för alla länder runt Östersjön.

Östersjöproblemen ägnas stor uppmärksamhet i Nordiska rådet. Det inom rådet förra året tillkomna ministerrådet har vid sitt möte i Helsingfors i februari 1972 beslutat att ett nordiskt handlingsprogram på miljövårdens område skall upprättas och ett av det tidigare nämnda kontaktorganet uppgjort programförslag föreligger redan. I förslaget innefattas bl. a. föroreningssituationen i Östersjön.

Naturvårdsverket anför i sina petita för budgetåret 1973/74 att större delen av de undersökningar verkets forskningsnämnd föreslår utgör uppföljningar av redan pågående arbeten. Det är mycket angeläget,

uttalar verket, att dessa projekt inte behöver avbrytas eller inskränkas. Verket ansluter sig vidare till nämndens anslagsberäkning, 800 000 kronor, för nya projekt inom Östersjöområdet.

Utskottet vill i förevarande sammanhang slutligen erinra om att havsresursutredningen, som tillkallats för utredning rörande uppläggningen av en långsiktig inventering av kontinentalsockelns naturtillgångar, nyligen avgivit sitt betänkande. Här skall endast nämnas att utredningen även berört med havsföreningar förbundna problem. Utredningen föreslår att en särskild delegation för havsresurser tillsätts och att denna bl. a. får vissa samordningsuppgifter i havsmiljöfrågor både på det nationella och det internationella planet. Förslaget är under prövning i Kungl. Maj:ts kansli.

Utskottet vidhåller sin tidigare uttalade uppfattning att frågorna om Östersjöns förening förtjänar den största uppmärksamhet. Det är härvid av stor vikt att ett intimt, fast samarbete mellan alla berörda stater kommer till stånd vad gäller såväl forskning på området som praktiska åtgärder till skydd för Östersjön och för att råda bot på redan skedda skador. Det framgår av den i det föregående lämnade redogörelsen att en avsevärd aktivitet utvecklas för att komma till rätta med de här föreliggande problemen. Det pågående arbetet bör, såvitt utskottet kunnat bedöma, leda fram till lösningar såväl av sådana problem av organisatorisk art som tagits upp i motionen 1972:538 som de spörsmål angående översiktlig planering m. m. som framförts i motionen 1972:728. Utskottet är medvetet om att speciella svårigheter föreligger när det gäller att få samtliga Östersjöstater inlemmade i ett fast samarbete i Östersjöfrågorna. Utskottet vill dock starkt understryka vikten av att de ansträngningar som görs för att åstadkomma en samordning mellan berörda stater fortsätter. Utskottet finner för sin del anledning anta att åtgärder i motionernas syfte kommer att vidtas så snart förutsättningar härför föreligger. Detta skulle bl. a. innebära att de nyssnämnda motionerna inte bör påkalla någon riksdagens särskilda åtgärd.

I motionen 1972:731 hemställs om ett uttalande om åtgärder för att på Gotland inrätta en marinbiologisk fältstation. Motionären påtalar den stora bristen på sådana stationer i Sverige och framhåller betydelsen för utforskning av Östersjön, bl. a. från föreningssynpunkt, av en dylik station. Gotland är, framhåller motionären, från olika synpunkter den lämpligaste förlägningsplatsen för en sådan anläggning.

I yttranden över motionen tillstyrks förslaget av fiskeristyrelsen och zoologiska institutionen vid Stockholms universitet. Även statens naturvårdsverk anser att en forskningsstation på Gotland skulle vara av stort värde men anför även att det med tanke på det oklara läget i fråga om forsknings- och laboratorieorganisationen och de begränsade resurserna är tveksamt om det f. n. är klokt att splittra tillgängliga medel och etablerade forskargrupper. En station på Gotland synes emellertid, anför verket, väl motiverad på längre sikt.

Enligt utskottets mening kan skäl anföras för att en marinbiologisk

station på Gotland skulle kunna bli av betydande värde för utforskningen av Östersjön. Utskottet vill i sammanhanget erinra om att vid den senaste budgetbehandlingen i riksdagen ett avsevärt förhöjt anslag till Miljövårdsforskning ställts till naturvårdsverkets förfogande. Utskottet anser sig inte här böra taga ställning till hur nu nämnda eller andra medel som lämnas för miljövårdsforskningsändamål i detalj skall utnyttjas. Det synes emellertid utskottet naturligt att det i motionen föreslagna projektet prövas vid övervägandena om dispositionen av för hithörande ändamål tillgängliga medel. Vad utskottet här anfört i anledning av motionen 1972:731 bör ges Kungl. Maj:t till känna.

I motionen 1972:736 föreslås slutligen att riksdagen hos Kungl. Maj:t begär initiativ till undersökning av möjligheten av färskvattenexport från Kvarken till den europeiska kontinenten.

Motionärens förslag innebär i stort sett att en vägbank skulle byggas vid Kvarken från Umeå till Vasa. Från vattenområdet norr om Kvarken skulle sedan de i motionsyrkandet nämnda vattenleveranserna kunna ske.

Utskottet anser sig inte böra föreslå någon riksdagens åtgärd i anledning av motionen 1972:736.

Under hänvisning till det anförda hemställer utskottet
att riksdagen

1. anser motionen 1972:538 besvarad med vad utskottet anfört,
2. anser motionen 1972:728 besvarad med vad utskottet anfört,
3. i anledning av motionen 1972:731 som sin mening ger Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anfört angående en marinbiologisk fältstation på Gotland samt
4. lämnar motionen 1972:736 utan åtgärd.

Stockholm den 7 november 1972

På jordbruksutskottets vägnar

NILS G. HANSSON

Närvarande: herrar Hansson i Skegrie (c), Mossberger (s), Persson i Skänninge (s), Johanson i Västervik (s)*, Jonasson (c), Magnusson i Grebbestad (s), fru Anér (fp), herrar Augustsson (s), Larsson i Borrby (c), fru Lindberg (s), herrar Krönmark (m), Takman (vpk), fru Sundberg (m)*, fru Theorin (s) och herr Strömberg (fp), dock att vid behandlingen av motionerna 1972:731 och 1972:736 herr Leuchovius (m) deltagit i stället för fru Sundberg (m).

* Ej närvarande vid betänkandets justering.

Reservation

beträffande frågan om inrättande av en kommission för Östersjön m. m. av fru Anér (fp) samt herrar Takman (vpk) och Strömberg (fp) som anser
dels att det stycke i utskottets yttrande på s. 4 som börjar med "Utskottet vidhåller" och slutar med "särskilda åtgärd" bort ha följande lydelse:

"Utskottet vidhåller — — — (lika med utskottet) — — — föreliggande problem. De redovisade uppgifterna visar emellertid att såväl forskningen som andra aktiviteter i fråga om Östersjöproblemen är splittrade på många händer. Det är enligt utskottets mening angeläget med en fast samordning av forskningen, den ekonomiska verksamheten och det arbete i övrigt som pågår i angelägenheter som gäller Östersjöproblemen. Enligt utskottets mening skulle en sådan kommission för Östersjön som motionärerna föreslagit vara ett lämpligt organ för samordning. Utskottet biträder således detta yrkande i motionen 1972:538. Stor vikt bör även läggas vid det internationella samarbetet. Detta samarbete bör, som motionärerna framhållit, ske fortlöpande i form av bl. a. oavbrutna diskussioner mellan alla Östersjöstater. Frågan om att tillgodose dessa syften genom tillskapande av en permanent Östersjökonferens bör enligt utskottets mening på svenskt initiativ utredas i samverkan mellan Östersjöländerna. Utskottet tillstyrker således förslaget härom i motionen 1972:538. Mot bakgrunden av det anförda finner utskottet inte behövligt med någon riksdagens särskilda åtgärd i anledning av motionen 1972:728."

dels att utskottets hemställan under 1 bort ha följande lydelse:

- "1. med bifall till motionen 1972:538 hos Kungl. Maj:t hemställer dels om en utredning med syfte att upprätta en svensk kommission för Östersjön, dels om initiativ till en utredning mellan Östersjöländerna om inrättande av en permanent Östersjökonferens,"

*Bilaga***Yttranden över motionen 1972:731****Fiskeristyrelsen (18.4.1972)**

Styrelsen tillstyrker bifall till motionen och anför.

Enligt motionens rubrik föreslås inrättandet av en "marinbiologisk" fältstation på Gotland. Av motionen framgår att det rör sig om såväl biologisk som hydrografisk forskning, varför det kan vara lämpligt att rubricera stationen mera allmänt som en havsforskningsstation.

En havsforskningsstation på Gotland bör få stor betydelse för biologiska och hydrografiska undersökningar av Östersjön och för det internationella samarbetet som sker inom detta forskningsområde. En institution av ifrågavarande slag torde kunna tjänstgöra som bas för en rad biologiska och hydrografiska observationsplatser.

Lämpligt läge ur fiskeriforskningens synpunkt för en forskningsstation av ifrågavarande art syns vara på östra sidan av ön, i första hand på kuststräckan Östergarn–Ronehamn.

Statens naturvårdsverk (4.5.1972)

Naturvårdsverket anför.

Statens naturvårdsverk har fått Kungl. Maj:ts uppdrag att ta initiativ till forskning och samordna pågående forsknings- och undersökningsverksamhet i Östersjön.

Under den tid den samordnade svenska Östersjöforskningen bedrivits har behovet att mera i detalj studera samspelet mellan organismer och miljö i en ekologisk modell parallellt med övervakningsundersökningar kraftigt ökat.

Den svenska Östersjöforskningen omfattar nu studier av de flesta av de delproblem som ingår i helhetsbilden. De grundläggande undersökningarna är emellertid mycket omfattande och kostnadskrävande. På grund av dels medelssituationen, dels de ekologiska modellstudiernas karaktär av grundforskning, har de ej kunnat rymmas inom ramen för miljövårdsforskningsmedlen. Ansvar för denna forskning övertogs därför 1970 delvis av naturvetenskapliga forskningsrådet och ligger numera helt på rådet.

Detta innebär en inte helt lycklig splittring av forskningsinsatserna. En samordning har emellertid kunnat åstadkommas vid Askölaboratoriet med dess väl inarbetade forskarstab. Det är önskvärt att Askölaboratoriet även i fortsättningen har en stor del av ansvaret för den ekologiska forskningen i Östersjön.

De undersökningar i Östersjön som naturvårdsverket bedriver genom sitt undersökningslaboratorium har vanligen varit begränsade till kustnära områden. Då så bedömts nödvändigt har resorna vid några tillfällen utsträckts, t. ex. sommaren 1970 till Åland. Vid undersökningarna har fiskeristyrelsens undersökningsfartyg disponerats.

Genom miljökontrollutredningen står troligen en stor del av miljövårdsforskningen och laboratorieorganisationen inför en omorganisation, vars detaljer inte är kända men som bl. a. kan innebära omfördelning av resurser. Allmänt kan sägas att framtida forsknings- och undersökningsverksamhet kommer att kräva tillgång till välutrustade fältlaboratorier, försöksdammar, akvarier och liknande anläggningar hela året om. Även

frånsett den generella Östersjöproblematiken synes en marinbiologisk forskningsstation på Gotland vara väl motiverad på längre sikt.

Med tanke på det oklara läget i fråga om forsknings- och laboratorieorganisationen och de begränsade resurserna är det emellertid tveksamt om det för närvarande är klokt med en splittring av tillgängliga medel och etablerade forskargrupper. Även om sålunda en marinbiologisk forskningsstation på Gotland vore av stort värde och förslaget bör ges hög prioritet, bör det dock förverkligas först sedan övrig erforderlig Östersjöforskning kunnat tillgodoses. Vid en ökad satsning på Östersjöforskningen är det t. ex. nu mera angeläget att få tillgång till mobila enheter än en fast fältstation.

Zoologiska institutionen vid Stockholms universitet (3.5.1972)

Institutionen anför.

Av Östersjöns kust utgöres ungefär en tredjedel av svenskt territorium. Sveriges bidrag till detta havs förorening har uppskattats till ungefär samma andel. De geografiskt utomordentligt goda förutsättningarna för en mångsidig östersjöforskning har emellertid utnyttjats i mycket liten omfattning. Den långa svenska kusten hyser endast en etablerad, marinbiologisk station. Den dynamiska utsjön saknar helt fast bas. De båtexpeditioner i Fiskeristyrelsens regi, som årligen utföres från Havfiskelaboratoriet i Lysekil har kartlagt den successiva och alarmerande försämringen av Östersjöns bottenvatten men för ett närmare studium av dess vidare effekter på Östersjöns ekosystem som helhet kräves ett kontinuerligt studium av de hydrografiska-biologiska-sedimentologiska systemen och deras hopkoppling. Detta kan endast ske från en landbaserad station, belägen i undersökningsområdet och med ständig beredskap och flexibilitet för att följa miljöns dygns- och årsrytmik. Sverige är den enda baltiska stat, som har dessa förutsättningar genom en ö mitt i Östersjön – Gotland. Även de övriga staterna har uttryckt sitt intresse för en havsforskningsstation här, som skulle utgöra ett konkret bidrag till den internationella östersjöforskning som nu måste intensifieras. En station på Gotland är inte bara en nödvändig förutsättning för en adekvat insikt i östersjöproblematiken, den sänker även avsevärt kostnaderna per informations-bit.

En precisering av stationens exakta läge bör ej göras på nuvarande kunskapsunderlag. Öläget medför givetvis transportproblem. Ett utnyttjande av de snabba flygtransporterna förutsätter en reducering av de nuvarande biljettpriserna. Ett eventuellt läge på öns ostkust får kompenseras med transporter via öns väl utbyggda vägnät. En eventuell förläggning till Gotlands norra del interfererar med det militära skyddsområdet. Dessa problem är emellertid små jämfört med de fördelar en havsforskningsstation mitt i Östersjön erbjuder.

Erfarenheter från Askölaboratoriets framväxt och från sonderingar i samband med en tilltänkt dotterstation på Gotland i händelse av Trosa Kraftverks förverkligande kan i övrigt sammanfattas i följande punkter.

1. Stationen bör ha ett forskningsprogram, kompletterande och väl knutet till övrig såväl svensk som utländsk östersjöforskning. Programmet bör ej enbart omfatta förhållandena till havs utan integrera utsjöstudier med intensiva undersökningar av de komplexa och biologiskt viktiga kustvattnen, av transport av närsalter och biologiskt material, studier av havsorganismernas migrationsmönster. Förutom en allsidigt sammansatt forskarstab, ansvarig för programmets kontinuitet bör havsforskningsstationen vara väl rustad att hysa "gästande" forskare och forskningsfartyg,

oavsett disciplin och nationalitet.

2. Läget bör förutsätta redan förefintlig hamn samt närhet till samhälle med hyresmarknad, arbetskraft och utbyggt skolsystem.

3. Stationen bör väl tillvarata möjligheterna att via utställningar, demonstrationer och föreläsningar tillfredsställa och stimulera allmänhetens intresse för havet, dess möjligheter och begränsningar.

Med sitt geografiska läge, sina osedvanligt ostörda kustvatten, sin tillgång på arbetskraft och sitt politiskt sett strategiska läge utgör Gotland den naturliga basen för den havsforskningsstation som både den svenska och den internationella östersjöforskningen sedan länge behövt.

